

«РЕГІОНАЛЬНІ ПОЛЮСИ РОЗВИТКУ» МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті розглядається проблема міжрегіональних порівнянь особливостей та стану розвитку малого бізнесу в Україні. Запропоновано методичний підхід до визначення «регіональних полюсів» розвитку малого бізнесу.

Ключові слова: *малий бізнес, регіон, рейтинг розвитку та підтримки малого бізнесу, «регіональні полюси розвитку» малого бізнесу.*

Дослідження особливостей та тенденцій розвитку малого бізнесу в Україні протягом 2006-2009 рр. дозволяє констатувати, що однією з найважливіших особливостей розвитку цього сегмента бізнесу є його асиметричність та диспропорційний розвиток у регіональному вимірі, тобто йому притаманна значна міжрегіональна диференціація. Проте, незважаючи на нагальну потребу детального вивчення особливостей та специфіки регіонального аспекту розвитку малого бізнесу, аналітичні дослідження, спрямовані на вирішення цього завдання, представлені досить фрагментарно та не дозволяють сформувати комплексне уявлення про специфічні особливості розвитку малого бізнесу в регіональному вимірі. Так, однією найбільш вдалих спроб вирішити це завдання є проект, який реалізується Державним комітетом з питань регуляторної політики та підприємництва та отримав назву «Рейтинг розвитку та підтримки малого підприємництва на місцевому рівні». Як видно із назви проекту, основним результатом його реалізації є складання рейтингу розвитку та підтримки малого підприємництва на місцевому рівні. Проте, незважаючи на вагомий внесок результатів реалізації поданого проекту у вирішення проблеми формування комплексного уявлення про стан та особливості розвитку малого бізнесу в регіональному вимірі, він не дозволяє вирішити її в повному обсязі. Це пов'язано із тим, що такий проект не відображає динамічну складову специфіки міжрегіональної диференціації, а відтак не може повною мірою вирішити зазначену проблему. Тому метою нашої статті є розробка науково-методичного підходу до аналізу особливостей розвитку малого бізнесу на місцевому рівні, впровадження та використання якого дозволить сформувати більш комплексне уявлення про стан та особливості розвитку малого бізнесу в регіональному вимірі, підвищити ефективність державної та регіональних стратегій розвитку малого бізнесу, інвестиційних стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. При цьому ще раз слід підкреслити, що науково-методичний підхід, що буде запропоновано у статті, не позиціонується як альтернатива підходу Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва, а позиціонується як важливе доповнення, яке у поєднанні з існуючими надбаннями здатне якісно підвищити інформаційну цінність результатів дослідження міжрегіональної специфіки розвитку малого бізнесу та створити умови для підвищення ефективності державної регуляторної політики.

Методичний підхід до дослідження специфіки розвитку малого бізнесу в регіональному вимірі, що використовується Державним комітетом з питань регуляторної політики та підприємництва, базується на методиці порівняльного аналізу з використанням лінійної функції корисності та передбачає розрахунок інтегрального показника розвитку та підтримки малого підприємництва на місцевому рівні на основі трьох комплексних показників (3 груп показників), які у цілому включають 53 одиничні показники, в яких використовуються як кількісні, так і якісні критерії та показники: 1) комплексний показник ефективності розвитку малого підприємництва; 2) комплексний показник ефективності діяльності місцевих органів влади щодо створення сприятливого підприємницького середовища в регіоні; 3) комплексний показник стану інфраструктури підтримки малого бізнесу та громадської підтримки. При цьому слід зазначити:

– комплексний показник ефективності розвитку малого підприємництва в кожному регіоні розраховується на основі аналізу 17 одиничних показників: 1) кількість суб'єктів малого підприємництва (одиниць); 2) кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення (одиниць); 3) кількість малих підприємств (одиниць); 4) кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення (одиниць); 5) кількість фізичних осіб-підприємців (одиниць); 6) кількість фізичних осіб-підприємців на 10 тис. осіб наявного населення (одиниць); 7) кількість фермерських господарств (одиниць); 8) кількість фермерських господарств на 10 тис. осіб сільського населення (одиниць); 9) площа сільськогосподарських угідь у користуванні фермерських господарств на 10 тис. осіб сільського населення (га); 10) кількість зайнятих працівників на малих підприємствах, у відношенні до загального показника по Україні (%); 11) рівень зайнятості на малих підприємствах, у відношенні до кількості населення у працездатному віці (%); 12) обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) на малих підприємствах (грн); 13) обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) на малих підприємствах, у відношенні до загального обсягу реалізації відповідного регіону (%); 14) обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на малих підприємствах, у відношенні до загального показника по Україні (%); 15) фінансовий результат (сальдо) від здійснення малими підприємствами звичайної діяльності до оподаткування (грн); 16) кількість малих підприємств, які одержали прибуток, у відношенні до загальної кількості малих підприємств (%); 17) обсяг валових капітальних інвестицій на малих підприємствах, у відношенні до загального обсягу валових капітальних інвестицій відповідного регіону (%);

– комплексний показник ефективності діяльності місцевих органів влади щодо створення сприятливого підприємницького середовища в регіоні розраховується на основі аналізу 25 одиничних показників: 1) фінансове забезпечення регіональної програми розвитку малого підприємництва з обласного бюджету на 1 тис. малих підприємств (грн); 2) залучення коштів бюджетів районів, міст до фінансування заходів регіональної програми на 1 тис. малих підприємств (грн); 3) фінансово-кредитна підтримка суб'єктів малого підприємництва на 1 тис. малих підприємств (грн); 4) фінансово-кредитна підтримка фермерських господарств на одне фермерське господарство (грн); 5) впровадження механізмів

му компенсації відсотків за кредитами за рахунок регіонального бюджету (так, ні); 6) залучення інвестиційних коштів у сферу малого бізнесу (так, ні); 7) розміщення серед суб'єктів малого підприємництва регіональних замовлень на 1 тис. малих підприємств (грн); 8) надання суб'єктам малого підприємництва для здійснення підприємницької діяльності приміщень в оренду на 1 тис. малих підприємств (кв. м); 9) надання суб'єктам малого підприємництва для здійснення підприємницької діяльності приміщень у власність на 1 тис. малих підприємств (кв. м); 10) встановлення пільг на орендні ставки для суб'єктів малого підприємництва (так, ні); 11) наявність у структурі державної адміністрації регіонального рівня окремого підрозділу з питань розвитку малого підприємництва (так, ні); 12) своєчасність затвердження регіональної програми (кількість днів до початку року); 13) рівень оприлюднення проектів регуляторних актів та відповідних супровідних документів до них (%); 14) загальний рівень прозорості регуляторної діяльності (%) – комплексний показник, що характеризує стан оприлюднення: планів регуляторної діяльності на наступний рік та змін і доповнень до цих планів, внесених протягом року; усіх розроблених проектів регуляторних актів та супровідних до них документів (АРВ та повідомлення про оприлюднення); прийнятих регуляторних актів; звітів про відстеження результативності дії регуляторних актів; постійно поновлюваних реєстрів регуляторних актів з наведенням термінів відстеження результативності дії регуляторних актів; інформації щодо реалізації державної регуляторної політики відповідним органом виконавчої влади; 15) стан оприлюднення комплексу документів, що виникають під час регуляторної діяльності (включаючи районний рівень) (так, ні); 16) кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання (одиниць); 17) кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення (одиниць); 18) кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання-юридичних осіб (одиниць); 19) кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання-юридичних осіб на 10 тис. осіб наявного населення (одиниць); 20) кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання-фізичних осіб (одиниць); 21) кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання-фізичних осіб на 10 тис. осіб наявного населення (одиниць); 22) кількість звернень суб'єктів господарювання до місцевих дозвільних органів, представники яких здійснюють прийом суб'єктів господарювання в одному приміщенні, та до адміністраторів, у відношенні до кількості суб'єктів господарювання, які перебувають на обліку в ЄДР (%); 23) кількість виданих документів дозвільного характеру місцевими дозвільними органами, представники яких здійснюють прийом суб'єктів господарювання в одному приміщенні, та через адміністраторів, у відношенні до кількості суб'єктів господарювання, які перебувають на обліку в ЄДР (%); 24) кількість зареєстрованих декларацій відповідності об'єкта (об'єктів) вимогам законодавства з питань пожежної безпеки, у відношенні до кількості суб'єктів господарювання, які перебувають на обліку в ЄДР (%); 25) кількість виданих ліцензій (нових, переоформлених, дублікатів) місцевими органами ліцензування, у відношенні до кількості суб'єктів господарювання, які перебувають на обліку в ЄДР (%).

– комплексний показник стану інфраструктури підтримки малого бізнесу та громадської підтримки розраховується на основі аналізу 11 одиничних показ-

ників: 1) кількість бізнес-центрів на 10 тис. малих підприємств (одиниць); 2) кількість бізнес-інкубаторів на 10 тис. малих підприємств (одиниць); 3) кількість технопарків на 10 тис. малих підприємств (одиниць); 4) кількість лізингових центрів на 10 тис. малих підприємств (одиниць); 5) кількість кредитних спілок на 10 тис. малих підприємств (одиниць); 6) наявність кредитно-гарантійних установ (так, ні); 7) кількість фондів підтримки підприємництва на 10 тис. малих підприємств (одиниць); 8) кількість громадських об'єднань підтримки підприємництва на 10 тис. малих підприємств (одиниць); 9) кількість об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, заснованих за участі та фінансової підтримки органів місцевої влади та самоврядування (одиниць); 10) кількість проведених засідань координаційної ради регіонального рівня з питань підприємництва (одиниць); 11) кількість навчальних закладів (в т.ч.: загальної, професійної, вищої освіти), де запроваджено навчання основам та практики підприємництва, у відношенні до загальної кількості навчальних закладів регіону (%).

– кожен із комплексних показників має різний вплив на інтегральний показник розвитку та підтримки малого підприємництва на місцевому рівні. Так, найбільший вплив (коефіцієнт вагомості) на інтегральний показник має комплексний показник ефективності розвитку малого підприємництва (перший комплексний показник) – 0,6, а найменший – третій (комплексний показник стану інфраструктури підтримки малого бізнесу та громадської підтримки) – 0,1, відповідно, другий комплексний показник (комплексний показник ефективності діяльності місцевих органів влади щодо створення сприятливого підприємницького середовища в регіоні) має коефіцієнт вагомості 0,3.

Узагальнено ж алгоритм розрахунку інтегрального показника та складання рейтингу регіонів України за рівнем розвитку та підтримки малого підприємництва, що використовується Державним комітетом з питань регуляторної політики та підприємництва, може бути представлений таким чином:

1. Формується інформаційна база дослідження. Як зазначено на сайті Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва [1], інформаційна база дослідження формується на основі офіційних даних Державного комітету статистики України, інформації з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та Єдиного ліцензійного реєстру, звітної інформації Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій про хід виконання регіональних програм розвитку малого підприємництва, про стан реалізації державної регуляторної політики та про виконання законодавства з питань спрощення процедур реєстрації та видачі дозволів.

2. Проводиться аналіз інформаційної бази дослідження, у результаті якого всі показники, які її формують, розділяють на дві великі групи: показники-стимулятори (зростання таких показників свідчить про позитивні тенденції в розвитку малого бізнесу) та показники-дестимулятори (зростання яких свідчить про негативні тенденції в розвитку малого бізнесу).

3. Проводиться нормалізація даних з урахуванням приналежності показника до групи «стимуляторів» або «дестимуляторів». Так, нормування кількісних показників, які відносять до групи «стимуляторів», проводиться за формулою:

$$Y_{ij} = \frac{z_{ij} - z_{\min}}{z_{\max} - z_{\min}}, \quad (1)$$

а «дестимуляторів»:

$$Y_{ij} = \frac{z_{\max} - z_{ij}}{z_{\max} - z_{\min}}, \quad (2)$$

де z_{ij} – значення i -го показника в j -му регіоні;

$z_{\min}$ – мінімальне значення i -го показника в усіх регіонах;

$z_{\max}$ – максимальне значення i -го показника в усіх регіонах.

Нормування якісних показників «стимуляторів» проводиться шляхом присвоєння додаткових балів, а «дестимуляторів» – без присвоєння балів. Так, у ході нормування якісні показники-стимулятори отримують наступні, встановлені експертним шляхом бали: впровадження механізму компенсації відсотків за кредитами за рахунок регіонального бюджету (так, ні) – 1; залучення інвестиційних коштів у сферу малого бізнесу (так, ні) – 0,4; встановлення пільг на орендні ставки для суб'єктів малого підприємництва (так, ні) – 0,4; наявність у структурі державної адміністрації регіонального рівня окремого підрозділу з питань розвитку малого підприємництва (так, ні) – 0,5; стан оприлюднення комплексу документів, що виникають під час регуляторної діяльності (включаючи районний рівень) (так, ні) – 0,3; наявність кредитно-гарантійних установ (так, ні) – 0,3.

4. Проводиться групування одиничних показників за 3 блоками – 3 комплексними показниками. Розраховуються комплексні показники в кожному з регіонів за формулою:

$$L_j = \sum_{i=1}^n y_{ij}, \quad (3)$$

де n – кількість показників, які використовуються для оцінювання l -го аспекта розвитку малого бізнесу j -го регіону;

y_{ij} – нормований i -ий показник l -го аспекта малого бізнесу j -го регіону.

На підставі отриманих даних проводиться ранжування регіонів за кожним із комплексних показників та складається рейтинги регіонів.

Проводиться розрахунок інтегрального показника розвитку та підтримки малого підприємництва для кожного з регіонів за формулою:

$$I_j = \sum_{l=1}^{l=3} L_j \cdot W_l, \quad (4)$$

де I_j – інтегральний індекс розвитку та підтримки малого підприємництва j -го регіону;

L_j – комплексний показник j -го регіону;

W_l – коефіцієнт вагомості, з яким комплексний показник враховується під час розрахунку інтегрального показника розвитку та підтримки малого підприємництва j -го регіону.

6. Виконується ранжування регіонів за значенням інтегрального показника та складається загальний рейтинг регіонів за станом розвитку та стимулювання малого підприємництва (таблиця 1). При цьому, слід зазначити, що окрім рангової оцінки регіонів за значенням інтегрального показника, Державним комітетом з питань регуляторної політики та підприємництва проводиться групування регіонів за чотирма групами: аутсайтери (з 20 по 27 місце), основний масив (з 11 по 19 місце), переслідувачі (з 8 по 10 місце), лідери (з 1 по 7 місце).

Таблиця 1 – Рейтинг регіонів за станом розвитку та стимулювання малого підприємництва

Роки	Групи регіонів	Регіони
1	2	3
2000	Лідери	м. Київ, Одеська, Харківська, Закарпатська, Херсонська, Миколаївська, Київська області
	Переслідувачі	Донецька, Львівська області, Автономна Республіка Крим
	Основний масив	Чернівецька, Запорізька, Луганська, Хмельницька, Дніпропетровська, Кіровоградська, Вінницька, Івано-Франківська області, м. Севастополь
	Аутсайтери	Полтавська, Черкаська, Рівненська, Сумська, Волинська, Житомирська, Тернопільська, Чернігівська
2002	Лідери	м. Київ, Одеська, Донецька, Харківська, Закарпатська, Кіровоградська, Дніпропетровська області
	Переслідувачі	Миколаївська, область, Автономна Республіка Крим, Київська область
	Основний масив	Запорізька, Луганська, Чернівецька, Львівська, Вінницька, Полтавська, Херсонська, Івано-Франківська, Хмельницька області
	Аутсайтери	м. Севастополь, Житомирська, Рівненська, Волинська, Черкаська, Тернопільська, Чернігівська, Сумська області
2004	Лідери	м. Київ, Одеська, Дніпропетровська, Вінницька, Харківська, Миколаївська, Луганська області
	Переслідувачі	Запорізька, Полтавська, Донецька області
	Основний масив	Херсонська, Київська, Львівська, Кіровоградська, Автономна Республіка Крим, Закарпатська, Хмельницька, Житомирська, Черкаська області
	Аутсайтери	Івано-Франківська, м. Севастополь, Чернігівська, Рівненська, Тернопільська, Волинська, Чернівецька, Сумська області

Продовження таблиці 1

1	2	3
2006	Лідери	м. Київ, Одеська, Запорізька, Харківська, Дніпропетровська, Миколаївська, Кіровоградська області
	Переслідувачі	Херсонська, Хмельницька, Донецька області
	Основний масив	Луганська, Чернівецька, Вінницька області, Автономна Республіка Крим, Київська, м. Севастополь, Тернопільська, Житомирська, Полтавська області
	Аутсайders	Львівська, Сумська, Черкаська, Закарпатська, Волинська, Івано-Франківська, Чернігівська, Рівненська області
2008	Лідери	м. Київ, Одеська, Дніпропетровська, Луганська, Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська
	Переслідувачі	Запорізька, Харківська, Хмельницька області
	Основний масив	Вінницька, Донецька, Полтавська області, Автономна Республіка Крим, Київська, Івано-Франківська, Чернівецька, Волинська, Львівська області
	Аутсайders	Черкаська, Сумська, Закарпатська, Житомирська, Тернопільська, Чернігівська області, м. Севастополь, Рівненська область

Складено автором на основі даних джерела [1]

Як видно з таблиці 1, відповідно до результатів дослідження Державним комітетом з питань регуляторної політики та підприємництва, протягом 2000-2008 рр. позиції регіонів у рейтингу постійно змінювалися. Однак, незважаючи на це, до складу лідерів беззмінно входили: м. Київ, Одеська, Дніпропетровська та Миколаївська області, а аутсайдерів: Сумська, Чернівецька, Черкаська та Рівненська області.

Проведений аналіз результатів дослідження Державним комітетом з питань регуляторної політики та підприємництва дає підстави стверджувати, що, незважаючи на те, що вони мають досить важливе значення та виступають важливим індикатором стану розвитку та підтримки підприємництва в регіональному вимірі, вони не дозволяють визначити відносно схожі за низкою ознак регіони, не відображають перспективи розвитку малого підприємництва в тому або іншому регіоні, а тому використання їх як основи для розробки та корегування державної та регіональних стратегій розвитку та підтримки малого бізнесу, а також інвестиційних стратегій підвищення соціально-економічного розвитку регіонів є досить проблематичним.

Для вирішення цього завдання пропонується методичний підхід до визначення «регіональних полюсів розвитку малого бізнесу», сутність якого зводиться до класифікації регіонів за основними показниками розвитку малого бізнесу з урахування їхньої динаміки та визначення найбільш динамічних та перспективних з позицій розвитку малого бізнесу регіонів. Для вирішення названих завдань використовується такий інструмент, як ABC-XYZ-аналіз, який дозволяє

не тільки визначити внесок кожного регіону в розвиток малого бізнесу країни в цілому, але й динамічний аспект цього внеску, оцінити перспективи розвитку малого бізнесу в регіоні.

У цілому алгоритм визначення «регіональних полюсів розвитку малого бізнесу» може бути представлений наступним чином:

1. Визначаються основні показники та індикатори стану розвитку малого бізнесу за регіонами. Як показники та індикатори пропонується використовувати: кількість суб'єктів малого бізнесу за регіонами; кількість зайнятих у малому бізнесі в регіоні; кількість найманих працівників у малому бізнесі за регіонами; обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами малого бізнесу за регіонами; загальний обсяг валових капітальних інвестицій суб'єктами малого бізнесу за регіонами. Використання саме зазначених показників як основи для проведення дослідження обумовлено такими факторами, як: доступність емпіричної бази дослідження; комплексний та індикативний характер зазначених показників – зазначені показники виступають одночасно і як основні показники стану об'єкта дослідження і як індикатори сприятливості середовища для розвитку малого бізнесу.

2. Визначаються часові межі та формується інформаційна база дослідження. Оскільки основним результатом дослідження має стати визначення регіональних полюсів розвитку малого бізнесу, то необхідно використовувати якомога більший часовий обрис, що дозволить виключити вплив на показники розвитку малого бізнесу в регіональному масштабі факторів несистемного характеру, однак залежно від мети дослідження та наявної статистичної бази, часові межі дослідження можуть варіювати. У межах нашого дослідження використовується часовий інтервал в чотири роки (2006-2009 рр.), що обумовлено змінами в законодавстві і, як наслідок, непорівнянністю статистичної інформації до 2006 року із статистичної інформації про стан розвитку малого підприємництва після 2006 року.

3. Проводиться первинний аналіз, у межах якого розраховується середнє значення для кожного показника розвитку малого бізнесу за регіонами. Реалізація цієї процедури покликана сформулювати фактографічну базу дослідження, необхідну для проведення АВС-аналізу, в межах якого визначається середній внесок кожного регіону в розвиток малого бізнесу у країні в цілому протягом зазначеного періоду.

4. Проводиться вторинний аналіз, у межах якого проводиться безпосередньо АВС-аналіз за кожним із показників розвитку малого бізнесу в регіоні та робиться висновок про внесок кожного регіону у той або інший аспект розвитку малого бізнесу в країні.

5. Проводиться третинний аналіз, у межах якого проводиться зведення результатів АВС-аналізу за кожним із аспектів розвитку та визначаються схожі за зведеними оцінками групи відносно однорідних за внеском у розвиток малого бізнесу регіони. Для цього виконується перехід показників для кожного із регіонів до числового виду: групі «А» присвоюється значення 1, «В» – 0,5 та «С» – 0. Залежно від значення інтегрального показника для кожного регіону їх групують за вагомістю їхнього внеску в розвиток малого бізнесу країни.

6. Проводиться XYZ-аналіз за кожним із 5 визначених аспектів розвитку малого бізнесу в регіонах, у результаті чого визначаються коефіцієнти варіації для кожного показника розвитку малого бізнесу в регіоні і робиться висновок про інтенсивність змін у розвитку малого бізнесу в регіональному вимірі.

7. Проводиться зведення результатів XYZ-аналізу за кожним із 5 показників в кожному регіоні та визначаються групи регіонів, що характеризуються схожими показниками варіативності за всіма п'ятьма аспектами. Для цього використовується перехід показників за кожним із регіонів до числового виду: категорії Z присвоюється значення 1, Y – 0,5, X – 0. Оскільки в межах дослідження, що проводиться, для аналізу використовується 5 показників, то ознакою максимальної стабільності буде 0, а ознакою максимальної нестабільності буде 5. Відповідно до цієї шкали, всі регіони поділяють на полюси стабільного розвитку, полюси відносно стабільного розвитку, полюси відносно стрімкого розвитку та полюси стрімкого розвитку.

8. Визначається тенденція зміни показників у кожному із регіонів, у результаті чого проводиться корегування відносно схожих груп регіонів за показниками варіативності п'яти показників.

9. Проводиться поєднання результатів ABC та XYZ-аналізу та визначаються групи регіонів, як характеризуються схожим внеском у розвиток малого бізнесу країни в цілому, схожими показниками варіації параметрів та тенденціями розвитку. На основі проведеного аналізу робиться висновок про «регіональні полюси розвитку малого бізнесу».

Використання запропонованого методологічного підходу дозволило зробити висновки:

1. У регіональному плані існують значні асиметрії, які знаходять прояв у значній диференціації регіонів за їхнім внеском у розвиток малого бізнесу. У цілому вдалося визначити три групи регіонів, залежно від їхнього внеску в розвиток окремого аспекта малого бізнесу в Україні: перша група – це регіони, на сукупну частку яких припадає понад 50% від значення окремого показника (кількість суб'єктів малого бізнесу, зайняті у малому бізнесу особи, наймані працівники, обсяги реалізації продукції (робіт, послуг), валові капітальні інвестиції) в цілому в Україні – група «А»; друга група – до 30% від значення показників в цілому в Україні – група «В» та третя група – до 20% від значення показників в цілому по Україні – група «С» (таблиця 2).

Таблиця 2 – Регіональні асиметрії в розвитку малого бізнесу

Показники	А	В	С
1	2	3	4
Кількість суб'єктів малого бізнесу	Автономна республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська області, м. Київ, Одеська область	Житомирська, Закарпатська, Луганська, Полтавська, Херсонська, Хмельницька, Вінницька, Київська, Львівська, Миколаївська області	Волинська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська області, м. Севастополь, Івано-Франківська, Сумська, Черкаська, Чернівецька, Черкаська області

Продовження таблиці 2

1	2	3	4
Зайняті у малому бізнесі	Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Одеська, Харківська області, м. Київ	Вінницька, Житомирська, Запорізька, Київська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Херсонська, Хмельницька області	Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька області, м. Севастополь
Наймані працівники	Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Одеська, Харківська області, м. Київ	Автономна Республіка Крим, Вінницька, Житомирська, Запорізька, Київська, Луганська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська області	Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська області, м. Севастополь
Обсяги реалізації суб'єктами малого бізнесу продукції (робіт, послуг)	Дніпропетровська, Донецька, Харківська області, м. Київ	Запорізька, Луганська, Миколаївська, Автономна Республіка Крим, Київська, Львівська, Одеська, Полтавська області	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області, м. Севастополь, Чернівецька область
Валові капітальні інвестиції	Дніпропетровська, Донецька області, м. Київ	Автономна Республіка Крим, Запорізька, Полтавська, Харківська Київська, Львівська, Одеська області	Закарпатська, Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Луганська, Херсонська, Чернігівська області, м. Севастополь

Складено та розраховано автором на основі даних джерел [1; 2].

2. Найбільший внесок у розвиток малого бізнесу країни роблять такі регіони, як: Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Харківська області та м. Київ. На другому місці: Автономна Республіка Крим, Львівська, Запорізька, Київська, Полтавська, Луганська, Миколаївська, Вінницька, Житомирська, Хмельницька області. На третьому: Херсонська, Сумська, Черкаська, Волинська, Івано-

Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Севастополь.

3. Існує значна міжрегіональна диференціація динаміки змін показників розвитку малого бізнесу в Україні.

У цілому виділяються три групи регіонів, залежно від характерної для них варіації основних параметрів розвитку малого бізнесу: перша група регіонів – варіація параметрів розвитку малого бізнесу на рівні до 10%, друга група – від 10 до 25%; третя група – більше 25% (таблиця 3).

Таблиця 3 – Динамічні регіональні асиметрії у розвитку малого бізнесу

Показники	X	Y	Z
1	2	3	4
Кількість суб'єктів малого бізнесу	Автономна республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська, м. Київ, Житомирська, Закарпатська, Луганська, Полтавська, Херсонська, Хмельницька, Волинська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська області, м. Севастополь	Одеська, Вінницька, Київська, Львівська, Миколаївська, Івано-Франківська, Сумська, Черкаська, Чернівецька, Черкаська області	—
Зайняті в малому бізнесі	Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Одеська, Харківська області, м. Київ, Вінницька, Житомирська, Запорізька, Київська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Херсонська, Хмельницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Черкаська, Чернігівська області, м. Севастополь	Чернівецька область	—
Наймані працівники	Дніпропетровська, Донецька, Харківська, Львівська, Одеська області, м. Київ, Автономна Республіка Крим, Вінницька, Житомирська, Запорізька, Київська, Луганська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська області, м. Севастополь		—

Продовження таблиці 3

1	2	3	4
Обсяги реалізації суб'єктами малого бізнесу продукції (робіт, послуг)	Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Миколаївська області	Автономна Республіка Крим, Київська, Львівська, Одеська, Полтавська, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області, м. Севастополь	Чернівецька область
Валові капітальні інвестиції	Закарпатська область	Дніпропетровська область, Автономна Республіка Крим, Запорізька, Полтавська, Харківська, Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області	Донецька область, м. Київ, Київська, Львівська, Одеська, Луганська, Херсонська, Чернігівська області, м. Севастополь

Складено та розраховано автором на основі даних джерел [1; 2]

4. В Україні виділяють:

- полюси відносно стабільного розвитку: Дніпропетровська, Запорізька, Закарпатська області, Автономна Республіка Крим, Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Миколаївська, Луганська області;
- полюси відносно стрімкого розвитку: Вінницька, Івано-Франківська, Сумська, Черкаська, Донецька, Херсонська області, м. Київ, м. Севастополь;
- полюси стрімкого розвитку: Чернівецька, Київська, Львівська, Одеська та Чернігівська області.

Полюси відносно стабільного розвитку представлені декількома групами регіонів:

Для першої групи належать: Дніпропетровська, Запорізька області. Для цієї групи регіонів характерна незначна варіація (до 10%) таких показників, як кількість суб'єктів малого бізнесу, кількість зайнятих у малому бізнесі осіб, кількість найманих осіб, обсяг реалізації продукції (робіт, послуг) та досить значна (10-25%) варіація показника капітальних інвестицій.

До другої – Закарпатська область. Для цієї групи регіонів характерна досить незначна варіація таких показників, як кількість суб'єктів малого бізнесу, кількість зайнятих працівників, кількість найманих працівників та валові капітальні інвестиції та досить значне зростання обсягів реалізації продукції (робіт, послуг).

До третьої групи – Автономна Республіка Крим, Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька області. Для цієї групи регіонів характерна незначна варіація таких показників, як кількість суб'єктів малого бізнесу, кількість зайнятих у малому бізнесі осіб та кількість найманих працівників та досить значна варіація таких показників, як обсяг реалізації продукції (робіт, послуг) та обсяг валових капітальних інвестицій.

До четвертої групи – Миколаївська область. Для цієї групи характерна незначна варіація таких показників, як зайнятість, кількість найманих працівників та обсяг реалізації продукції (робіт, послуг) та досить значна варіація таких показників, як кількість суб'єктів малого бізнесу та валові капітальні інвестиції.

До п'ятої – Луганська область. Для цієї групи характерна незначна варіація таких параметрів, як кількість суб'єктів малого бізнесу, кількість зайнятих працівників, кількість найманих працівників та обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) та дуже значна варіація показника – валові капітальні інвестиції.

Полюси відносно стрімкого розвитку представлені такими регіонами, як: Вінницька, Івано-Франківська, Сумська, Черкаська, Донецька, Херсонська області, м. Київ, м. Севастополь.

Полюси відносно стрімкого розвитку, як і полюси відносно сталого розвитку, представлені декількома групами:

До першої групи належать: Донецька, Херсонська області, м. Київ, м. Севастополь. Для поданої групи характерна досить незначна варіація таких показників, як кількість суб'єктів малого бізнесу, кількість зайнятих у малому бізнесі осіб, кількість найманих працівників, досить значна варіація показника обсягів реалізації продукції (робіт, послуг) та дуже значна варіація показника – валові капітальні інвестиції.

До другої групи належать: Вінницька, Івано-Франківська, Сумська, Черкаська області. Для цієї групи характерна досить незначна варіація таких показників, як загальна кількість зайнятих та найманих у малому бізнесі осіб та досить значна варіація таких показників, як кількість суб'єктів малого бізнесу, обсяг реалізації продукції (робіт, послуг) та валові капітальні інвестиції.

Полюси стрімкого розвитку також представлені декількома групами регіонів:

До першої групи регіонів належать: Київська, Львівська, Одеська та Чернівецька області. Для поданої групи характерна досить незначна варіація показників кількості зайнятих та найманих у малому бізнесі осіб, досить значна варіація таких показників, як кількість суб'єктів малого бізнесу та обсяг реалізації продукції (робіт, послуг) та дуже значна варіація показника валових капітальних інвестицій.

До другої групи регіонів належать Чернівецька область. Для цієї групи регіонів характерна досить незначна варіація показника кількості найманих працівників, досить значна варіація показників кількості суб'єктів малого бізнесу, кількості зайнятих у малому бізнесі осіб та валових капітальних інвестицій та дуже значна варіація такого показника, як обсяги реалізації продукції (робіт, послуг).

5. У межах кожного з полюсів розвитку та кожної з його відносно однорідних груп є регіони, що демонструють депресивні ознаки, та ті, які характеризуються прогресивним розвитком, тому необхідно провести додатковий аналіз та визначити в межах кожного «регіонального полюса розвитку» депресивні регіони (таблиця 4).

Таблиця 4 – Основні тенденції змін показників розвитку малого бізнесу в регіонах

Регіони (міста, області)	Кількість суб'єктів малого бізнесу	Кількість зайнятих у малому біз- несі осіб	Кіль- кість найма- них осіб	Обсяг реалі- зації продук- ції (робіт, послуг)	Валові ка- пітальні інвестиції
Автономна Респуб- ліка Крим	+	+	+	+	+
Вінницька	+	+	-	+	+
Волинська	+	+	+	+	-
Дніпропетровська	+	+	-	+	+
Донецька	+	+	-	+	-
Житомирська	+	+	+	+	-
Закарпатська	+	+	+	+	-
Запорізька	+	+	+	+	+
Івано-Франківська	+	+	+	+	+
Київська		+	+	+	-
Кіровоградська	+	+	-	+	-
Луганська	+	+	-	+	+
Львівська	+	+	+	+	+
Миколаївська	+	+	-	+	-
Одеська	+	+	-	+	-
Полтавська	+	+	-	+	+
Рівненська	+	+	-	+	+
Сумська	+	+	+	+	+
Тернопільська	+	+	-	+	-
Харківська	+	+	-	+	-
Херсонська	+	+	+	+	+
Хмельницька	+	+	-	+	-
Черкаська	+	+	+	+	-
Чернівецька	+	+	+	+	-
Чернігівська	+	+	+	+	+
м. Київ	+	+	+	+	+
м. Севастополь	+	+	-	+	+

Складено та розраховано автором на основі даних джерел [1; 2]

Так, у межах полюсів відносно стабільного розвитку депресивні ознаки в розвитку спостерігаються в Дніпропетровській, Закарпатській, Волинській,

Житомирській, Кіровоградській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Харківській та Хмельницькій областях. При цьому депресивні тенденції в розвитку малого бізнесу в межах зазначених регіонів пов'язані із 1) зниженням валових капітальних інвестицій: Волинська, Житомирська, Закарпатська області; 2) зменшенням кількості найманих працівників: Дніпропетровська, Рівненська, Полтавська області; 3) одночасним зменшенням кількості найманих працівників та зменшенням валових капітальних інвестицій: Кіровоградська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька області. У той же час у межах полюсів відносно стабільного розвитку виділяються регіони з прогресивними тенденціями: Запорізька область та Автономна Республіка Крим.

У межах полюсів відносно стрімкого розвитку депресивні ознаки в розвитку спостерігаються в таких регіонах, як: Вінницька (кількість найманих осіб), Черкаська, Донецька (кількість найманих працівників та валові капітальні інвестиції) області, м. Севастополь (кількість найманих працівників). При цьому депресивні тенденції в розвитку зазначених регіонів пов'язані: із зменшенням кількості найманих працівників: Вінницька область та м. Севастополь; зменшенням обсягів валових капітальних інвестицій: Черкаська область; одночасним зменшенням як кількості найманих працівників, так і капітальних інвестицій: Донецька область. У той же час у межах полюсів відносно стрімкого розвитку виділяються регіони, в межах яких у розвитку малого бізнесу не спостерігаються депресивні тенденції: Івано-Франківська, Сумська, Херсонська області та м. Київ.

У межах полюсів стрімкого розвитку депресивні ознаки в розвитку малого бізнесу спостерігалися в таких регіонах: Київська, Одеська, Чернівецька області.

Таблиця 5 – Зведена таблиця регіональних асиметрій за станом та динаміком розвитку малого бізнесу

Зайняте місце	Полюси відносно стабільного розвитку	Полюси відносно стрімкого розвитку	Полюси стрімкого розвитку
Перше місце за внеском у розвиток малого бізнесу	Дніпропетровська, Харківська області	Донецька область, м. Київ	Одеська область
Друге місце за внеском у розвиток малого бізнесу	Автономна Республіка Крим, Запорізька, Полтавська, Луганська, Миколаївська, Житомирська, Хмельницька області	Вінницька область	Львівська, Київська області
Третє місце за внеском у розвиток малого бізнесу	Волинська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська області	Херсонська, Сумська, Черкаська, Івано-Франківська області, м. Севастополь	Чернівецька, Чернігівська області

Складено та розраховано автором на основі даних джерел [1; 2]

У даному випадку вони були пов'язані із зменшенням обсягів валових капітальних інвестицій; одночасним зменшенням кількості найманих працівників та валових капітальних інвестицій. У той же час у межах полюсів стрімкого розвитку виділялися регіони із відсутністю депресивних тенденцій – Львівська та Чернігівська області.

6. Проведене дослідження дозволило визначити «регіональні полюси розвитку» малого бізнесу та оцінити їхній внесок у розвиток малого бізнесу в Україні (таблиця 5).

Таким чином, представлений науково-методичний підхід та отримані на його основі результати в поєднанні із результатами досліджень Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва дозволять підвищити ефективність регіональних та державної стратегії розвитку малого бізнесу, інвестиційних стратегій забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів.

Література

1. Офіційний сайт Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.dkrp.gov.ua>>.
2. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.